

Котюк М. В.,

*аспірант Науково-дослідного інституту вивчення проблем
злочинності імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

РОЛЬ ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ В СТРУКТУРІ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ В СУЧАСНИХ РЕАЛІЯХ ВІЙНИ

THE ROLE OF SITUATION INVESTIGATORS IN THE STRUCTURE OF THE METHODICS INVESTIGATION OF TREASON IN THE MODERN REALITIES OF WAR

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблем ролі типових слідчих ситуацій у формуванні та реалізації методики розслідування державної зради в умовах воєнного стану. Проаналізовано наукові підходи та запропоновано авторське визначення слідчої ситуації як стану (обстановку) розслідування на певному його етапі, що характеризується наявною інформаційно-доказовою базою, зумовлює виникнення і формування тактичних завдань та визначає обрання найбільш оптимальних (ефективних) засобів їх вирішення. Розглянуто питання дослідження критеріїв типізації слідчих ситуацій щодо розслідування державної зради. Обґрунтовано, що впорядкування слідчих ситуацій доцільно здійснювати на підставі ситуаційного моделювання, а інформаційною базою типових слідчих ситуацій є частота зустрічальності конкретних ситуацій, що зумовлює необхідність аналізу і оцінки значного емпіричного матеріалу.

Запропоновано типові слідчі ситуації, які складаються на початковому етапі розслідування державної зради в умовах воєнного стану, умовно поділити на три групи залежно від характеру первинної інформації про подію кримінального правопорушення та її учасників. Розглянуто зміст таких типових слідчих ситуацій, окреслено перелік окремих тактичних завдань та визначено алгоритм дій по їх вирішенню. Виокремлено системи слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та запропоновано тактичні операції найбільш оптимальні при розслідуванні таких кримінальних правопорушень. Обґрунтовується необхідність подальших досліджень проблем ролі та значення типових слідчих ситуацій у підвищенні ефективності методики розслідування державної зради. Зазначено, що у сучасній криміналістичній доктрині сьогодні в умовах війни досить значимим та актуальним є розроблення комплексу проблем криміналістичного забезпечення боротьби із такими кримінальними проявами як державна зрада. Серед таких напрямків найбільш дієвим має бути саме проблематика формування та удосконалення комплексної криміналістичної методики розслідування державної зради та системи окремих методик розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень (родових, міжродових, видових, підвидових).

Ключові слова: *державна зрада, слідча ситуація, методика розслідування, криміналістичні інновації, кримінальне провадження, судові експертизи, спеціальні знання, криміналістична ситуація.*

The article is devoted to the study of actual problems of the role of typical investigative situations in the formation and implementation of the methodology of the investigation of high treason under martial law. Scientific approaches are analyzed and the author's definition of the investigative situation is proposed as the state (situation) of the investigation at a certain stage of it, characterized by the available information and evidence base, which determines the emergence and formation of tactical tasks and determines the selection of the most optimal (effective) means of solving them. The question of researching the criteria for typification of investigative situations regarding the investigation of high treason was considered. It is justified that it is advisable to organize investigative situations on the basis of situational modeling, and the information base of typical investigative situations is the frequency of occurrence of specific situations, which necessitates the analysis and evaluation of significant empirical material.

It is suggested that typical investigative situations that arise at the initial stage of the investigation of treason under martial law should be conditionally divided into three groups depending on the nature of the primary information about the event of the criminal offense and its participants. The content of such typical investigative situations is considered, a list of individual tactical tasks is outlined, and an algorithm of actions to solve them is defined. Systems of investigative (detective) and covert investigative (detective) actions are singled out and tactical operations most optimal in the investigation of such criminal offenses are proposed. The need for further research into the problems of the role and significance of typical investigative situations in increasing the effectiveness of treason investigation methods is substantiated. It is

noted that in the modern criminalistic doctrine today, in the conditions of war, the development of a complex of problems of criminalistic support for combating such criminal manifestations as treason is quite significant and relevant. Among such areas, the most effective should be the problem of forming and improving a complex forensic methodology for investigating state treason and a system of separate methods for investigating this category of criminal offenses (generic, intergeneric, specific, subspecific).

Key words: *treason, investigative situation, investigation investigation, criminalistic innovations, criminal proceedings, forensic examinations, special knowledge, criminalistic situation.*

Постановка проблеми. Військова агресія та повномасштабне вторгнення окупаційних військ Російської Федерації в Україну викликало необхідність запровадження воєнного стану та суттєво вплинули на усі сфери нашого життя, у тому числі, й на роботу правоохоронних та судових органів, які стикнулися з новими викликами. Запровадження воєнного стану в нашій державі, зумовила появу та необхідність вирішення важливих завдань, пов'язаних з негативною тенденцією зростання рівня злочинності, яка особливо стосується суверенності та територіальної цілісності нашої країни. Серед кримінальних правопорушень, які стали особливо небезпечними в умовах воєнного стану є державна зрада (ст. 111 КК України), вичнення якої заподіює значну шкоду громадській безпеці українському народу та нашій державі [3, с. 382].

Не дивлячись на актуальність та значимість цієї проблематики, більшість теоретичних і практичних аспектів методики розслідування та попередження державної зради в умовах воєнного стану на сьогодні залишаються недослідженими, зокрема, це стосується питань щодо специфіки виявлення та фіксації таких кримінальних правопорушень, тактики проведення слідчих (розшукових) дій під час воєнного стану, визначення слідчих ситуацій розслідування та алгоритмів їх вирішення, особливості застосування спеціальних знань та проведення судових експертиз та ін. [9, с. 575]. Разом з тим, дослідження ролі типових слідчих ситуацій в структурі методики розслідування державної зради в сучасних реаліях воєнного стану сьогодні вбачається пріоритетним напрямом у криміналістичних дослідженнях та важливим для правозастосовної практики.

Стан дослідження. Вагомий внесок у формування та реалізацію криміналістичних методик розслідування здійснили у своїх наукових працях такі науковці як: Л. Аркуша, В.П. Бахін, В. Гусєва, В. Журавель, Н.І. Клименко, В. Коно-

валова, Є. Лук'янчиков, Г. Матусовський, М. Салтевський, Р. Степанюк, В. Тищенко, Ю. Черноус, Д. Цехан, В. Шевчук, В. Шепітько, Б. Щур та ін. Певна увага приділялась і дослідженню окремих криміналістичних проблем розслідування державної зради: О. Гарасимів [3], К. Мартиненко [9], О. Ряшко [3], О. Сухачов [10] та у роботах інших науковців.

Водночас, проблематика дослідження ролі типових слідчих ситуацій в структурі методики розслідування державної зради, особливо в сучасних реаліях воєнного стану, на сьогодні залишається недостатньо висвітленою та дослідженою. Вбачається, що значення типових слідчих ситуацій для побудови та ефективного застосування методики розслідування державної зради є вельми актуальною, що потребує проведення спеціальних комплексних досліджень та формування рекомендацій по підвищенню ефективності досудового розслідування таких кримінальних правопорушень з урахуванням ситуаційного підходу і оптимальному вибору ефективних засобів вирішення таких завдань.

Метою статті є дослідження типових слідчих ситуацій та їх ролі для підвищення ефективності методики розслідування державної зради в умовах воєнного стану, визначення критеріїв типізації слідчих ситуацій під час розслідування таких кримінальних правопорушень, виокремлення тактичних завдань з урахуванням ситуаційної їх обумовленості та висвітлення найбільш оптимальних тактичних засобів вирішення наявних слідчих ситуацій при розслідуванні цієї категорії кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Важливим елементом структури методики розслідування державної зради виступають типові слідчі ситуації, оскільки вони слугують певним підґрунтям побудови та перевірки слідчих версій, допомагають визначити напрями розслідування та найбільш доцільні комплекси дій щодо їх перевірки. Крім цього, вони дають

можливість розробити дієві програми розслідування і запропонувати ефективні криміналістичні рекомендації, спрямовані на удосконалення процесу виявлення та розслідування таких кримінальних правопорушень. Саме тому формування криміналістичної методики розслідування державної зради в умовах воєнного стану має ґрунтуватися на ситуаційному підході [6, с. 102–108], використанні даних криміналістичної характеристики досліджуваного кримінального правопорушення, що надає можливість розробити найбільш конкретні системи (програми) дій слідчого з врахуванням обставин, що впливають на формування слідчих ситуацій [13, с. 139–143].

Дослідження проблеми типізації слідчих ситуацій під час розслідування досліджуваної категорії кримінальних правопорушень, на наш погляд, має здійснюватися з урахуванням сучасних теоретичних положень криміналістичної ситуаології [14, с. 32–46], зокрема, щодо визначення поняття слідчої ситуації, з'ясування її структури, можливостей та вибору підстав і критеріїв такої типізації.

Варто зауважити, що на сьогодні в теорії криміналістики відсутнє єдине визначення поняття слідчої ситуації. Так, у криміналістичній літературі слідча ситуація розглядається: як сукупність інформаційних даних, що характеризують реально існуючий стан (обстановку) розслідування на певному етапі [4, с. 288]; як науковий опис, отриманий завдяки дослідженню репрезентативно оптимальної множини однорідних конкретних ситуацій, що складаються в розслідування певного кримінального правопорушення і типізовані на підставі заданих параметрів [2, с. 13]; як системне багатокомпонентне утворення, зміст якого складають різні умови, обставини, чинники, що визначають обстановку процесу розслідування на певному його етапі і мають значення для обрання і реалізації оптимальних прийомів, методів і засобів [15, с. 815].

Як бачимо, визначення сутності слідчої ситуації у криміналістиці залишається дискусійним і потребує уточнення. Наукові погляди щодо вказаного питання традиційно пов'язана із наявністю двох підходів до визначення поняття слідчої ситуації, зокрема, вузьким та широким розумінням цієї наукової категорії. На нашу думку, варто погодитися із зауважен-

ням В.А. Журавля, що суттєвим недоліком широкого підходу до визначення слідчої ситуації є надмірно широкий перелік її ознак, що істотно ускладнює розуміння цієї криміналістичної категорії. У зв'язку із чим, вбачається, що більш практичну перспективу набуває вузьке розуміння слідчої ситуації [4, с. 288].

Вбачається, що у практичному плані більш доцільним для типізації слідчих ситуацій є обрання одного або двох із основних компонентів, як характеристики сукупності інформаційних даних, які є у розпорядженні слідчого (прокурора) на конкретному етапі розслідування. Зазвичай, враховується наявність інформації про подію кримінального правопорушення та його учасників. Такий підхіднаповнює поняття слідчої ситуації власне криміналістичним змістом, оскільки відображає тактико-криміналістичні передумови досягнення істини по справі без включення положень, які забезпечують організаційну сторону проведення розслідування [11, с. 142].

Отже, *слідча ситуація* – це стан (обстановка) розслідування на певному його етапі, що характеризується наявною інформаційно-довідковою базою, зумовлює виникнення і формування тактичних завдань та визначає обрання найбільш оптимальних (ефективних) засобів їх вирішення, тобто під слідчою ситуацією слід розуміти сукупність інформаційних даних, що характеризують реально існуючий стан (обстановку) розслідування на певному його етапі.

Як свідчить практика, конкретних слідчих ситуацій на певний момент розслідування може бути велика кількість, оскільки інформація на якій будуються слідчі ситуації, постійно змінюється. Зважаючи на динамічність цього процесу, неможливо передбачити всі необхідні засоби вирішення цих ситуацій. Тому в криміналістиці для розробки алгоритмів дій на етапах розслідування використовується поняття типової слідчої ситуації.

У криміналістиці типова слідча ситуація розглядається як інформаційна модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень певної категорії, на підставі якої розробляються криміналістичні засоби, прийоми та методи вирішення конкретних ситуацій роз-

слідування [12, с. 961-965]. Іншими словами, під *типовою слідчою ситуацією* слід розуміти сукупність інформації (доказової, орієнтуючої та оперативно-розшукової), яка є найбільш характерною для певного етапу розслідування у кримінальних провадженнях окремих категорій кримінальних правопорушень і які зумовлюють вибір тактичних засобів для їх ефективного вирішення.

В сучасних реаліях проблеми дослідження можливостей та перспектив типізації слідчих ситуацій на сьогодні залишаються дискусійними. Так, на думку С. В. Веліканова, такими критеріями виступають: обсяг і зміст даних; визнання злочинцем своєї вини і бажання співпрацювати з слідством; кількість співучасників; стосунки, що склалися між учасниками розслідування; джерело одержаної інформації [1, с. 175]. В.В. Тіщенко пропонує типізувати слідчі ситуації на основі трьох типів зв'язків і відносин між такими елементами, як: подія злочину; особа злочинця; особа потерпілого; предмет посягання [11, с. 142, 145]. В.А. Журавель вказує, що для забезпечення типізації з усіх компонентів, що входять до структури слідчої ситуації, доцільно залишити тільки компоненти інформаційного характеру [5, с. 191].

Очевидно, що «стандартність», повторюваність слідчих ситуацій і відповідно шляхів їх вирішення, створюють передумови для їх типізації. При цьому типові слідчі ситуації являють собою наукову абстракцію, яка формується на основі апріорних знань, є результатом узагальнення та аналізу значного емпіричного матеріалу і яка відображає найзагальніші особливості, що характеризують хід і стан дослідження на певному етапі (початковий, початковий, наступний) [4, с. 299].

Аналізуючи викладене та ґрунтуючись на проведеному нами узагальненні матеріалів кримінальних проваджень можна виокремити такі критерії типізації слідчих ситуацій щодо розслідування державної зради : а) повнота, обсяг і зміст даних, які відомі на момент внесення інформації про державну зраду; б) джерела одержання інформації про вчинення державної зради; в) відомості щодо особи злочинця (співучасників) та наявність інформації про його (їх) причетність до цього кримінального правопорушення; г) наявність і повнота інфор-

мації про взаємозв'язок державної зради із іншими різновидами кримінальних правопорушень (колабораційна діяльність, пропаганда війни та ін.); д) відомості про визнання особою, що вчинила державну зраду, своєї вини і наявність бажання співпрацювати з слідством (такі ситуації зазвичай виникають на наступному етапі розслідування і за основу типізації типових слідчих ситуацій розслідування пропонується брати ставлення підозрюваного до повідомлення про підозру) [15, с. 429] та ін.

З огляду на викладене, на нашу думку, при здійсненні типізації слідчих ситуацій розслідування державної зради доцільно враховувати лише певні групи, а не вичерпний перелік усіх утворюючих слідчу ситуацію компонентів, тобто типізувати слідчі ситуації можна за одним або декількома інформаційними компонентами. Як видається, таким компонентом може виступати інформація про подію кримінального правопорушення та його учасників. Впорядкування слідчих ситуацій доцільно здійснювати на підставі ситуаційного моделювання, а інформаційною базою типових слідчих ситуацій є частота зустрічальності конкретних ситуацій, що зумовлює необхідність аналізу і оцінки значного емпіричного матеріалу.

У цьому плані науковий та практичний інтерес викликають критерії типізації слідчих ситуацій в умовах воєнного стану запропоновані А.В. Коваленко, який вказує, що такими критеріями можуть бути ознаки місцевості, на якій були вчинені такі діяння та де ведеться розслідування. Зокрема, типізацію можна здійснити з огляду на ведення бойових дій на таких територіях та їх перебування під окупацією збройних сил чи інших військових формувань РФ. За такими критеріями можливо виокремити такі типові слідчі ситуації розслідування кримінальних правопорушень (у порядку ускладнення доказової діяльності та спадання сприятливості ситуації): 1) розслідування кримінальних правопорушень, учинених на територіях, які не були окуповані та де не велися активні бойові дії; 2) розслідування кримінальних правопорушень, учинених на деокупованих територіях (як до так і після деокупації, за умови що розслідування відбувається після звільнення місцевості); 3) розслідування кримінальних правопорушень, учинених на тимчасово оку-

пованих територіях; 4) розслідування кримінальних правопорушень, учинених на територіях, де ведуться активні бойові дії [7, с. 122].

Вбачається, що на типізацію слідчих ситуацій розслідування нових видів кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану можуть суттєво впливати і передбачені КК України форми або способи вчинення таких діянь. З огляду на описані у КК форми вчинення діяння та специфіку складу правопорушення в цілому, варто виокремити дві глобальні типові ситуації розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Перша ситуація*: розслідувана державна зрада була вчинена на підконтрольній українській території. *Друга ситуація*: розслідувані діяння вчинені на тимчасово окупованих територіях чи за межами території України. Крім цього, другим важливим критерієм типізації ситуацій розслідування та найбільш оптимальними інформаційними джерелами виокремлення типових слідчих ситуацій розглядуваного кримінального правопорушення є джерело відомостей про факт державної зради, спосіб вчинення та наявність або відсутність відомостей про особу злочинця [8, с. 84].

З огляду на викладені аргументи, на підставі аналізу результатів узагальнень кримінальних проваджень та застосовуючи метод ситуаційного моделювання, типові слідчі ситуації, які складаються на початковому етапі розслідування державної зради в умовах воєнного стану, можна умовно поділити на три групи залежно від характеру первинної інформації про подію кримінального правопорушення та її учасників: 1) встановлено ознаки – достатні дані про вчинення державної зради, особа злочинця та інші відомості відомі, підозрюваного затримано; 2) встановлено ознаки вчинення державної зради, але особа злочинця невідома й не затримана; 3) встановлено ознаки вчинення державної зради, є відомості про особу злочинця, але останній зник з місця події та його місцезнаходження невідоме.

Перша група слідчих ситуацій є найбільш сприятливими і характеризується наявністю широкого кола відомостей про подію цього кримінального правопорушення та особу, яка є причетною до його вчинення. У таких ситуаціях підозрюваного затримано з речовими доказами або по «гарячих слідах». Такі слідчі

ситуації, зазвичай, складаються за так званими «очевидними» кримінальними правопорушеннями, коли вихідна інформація про державну зраду та особу, яка його вчинила, є очевидними та відомими із самого початку розслідування. Основним тактичним завданням в даній слідчій ситуації є виявлення та закріплення слідів кримінального правопорушення. Вихідні дані, які є в розпорядженні слідчого, детектива, прокурора обумовлюють комплекс та послідовність провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій і тактико-криміналістичних комплексів.

Основні напрямки розслідування в цих ситуаціях спрямовані передусім на встановлення події кримінального правопорушення й вини особи, яка його вчинила. У розглядуваних ситуаціях слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії та заходи можуть проводитися ізольовано та комплексно. Результати проведеного нами анкетування практичних працівників показало, що 76,9 % опитаних респондентів вказали на комплексний характер слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, а лише 21,2 % зазначили, що проводять такі дії та заходи ізольовано; інше – 2,9%.

Найбільш ефективними при розслідуванні досліджуваних кримінальних правопорушень слідчими (розшуковими) діями є: огляд місця події; огляд документів; огляд предметів; допит підозрюваного; допит свідків; одночасні допити за участю двох і більше осіб; обшук приміщення; обшук транспортного засобу; особистий обшук; призначення судових експертиз; пред'явлення до впізнання; слідчий експеримент; інші. Комплексний характер реалізації засобів розслідування у таких слідчих ситуаціях передбачає проведення тактичних операцій, які в теорії криміналістики визначаються як криміналістичний комплекс організаційно-тактичної спрямованості, що є системою слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів, обумовлених слідчою ситуацією і пов'язаних з вирішенням окремого тактичного завдання [15, с. 142–342].

Особливого значення в таких ситуаціях набуває тактична операція «Встановлення події кримінального правопорушення й причетності особи, яка його вчинила». Структура такої

типової тактичної операції у розглядуваних ситуаціях може охоплювати комплекс таких слідчих (розшукових), негласних (розшукових) дій, організаційно-технічних та інших заходів: затримання та допит підозрюваного, особистий обшук, огляд місця затримання з метою виявлення слідів кримінального правопорушення та речових доказів; огляд предметів, що мають відношення до кримінального правопорушення (транспортних засобів, записних книжок, комп'ютерної техніки тощо); отримання тимчасового доступу до речей і документів; огляд вилучених документів; допит заявника та осіб, які виявили і затримали злочинця з речовим доказом; проведення допиту свідків-очевидців про обставини кримінального правопорушення та затримання; зняття інформації з територіально орієнтованих систем відео- та інших видів спостереження, мобільного зв'язку (виявлення можливих відеокамер спостереження у приватних та інших об'єктах, які знаходяться поруч з місцем події); залучення експертів для проведення судових експертиз та ін.

Друга група слідчих ситуацій має місце у випадках, коли встановлено ознаки вчинення державної зради, але особа злочинця невідома й не затримана. Такі слідчі ситуації в інформаційному плані є найменш сприятливими, а в організаційно-тактичному – найскладнішими. У цих ситуаціях характерним є високий ступінь інформаційної невизначеності – відсутність даних про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, а коло інших джерел інформації для розшуку злочинця є вкрай обмеженим. У таких ситуаціях за таких обставин, тобто при відсутності особи, підозрюваної у вчиненні кримінального правопорушення, кримінальне провадження розпочинається за фактом його виявлення. Тому першочерговим завданням є встановлення особи злочинця, його розшук, затримання й викриття.

Типова програма розслідування у таких ситуаціях може охоплювати комплекс слідчих (розшукових), негласних (розшукових) дій, організаційно-технічних та інших заходів: відкриття кримінального провадження і занесення відомостей до ЄРДР; огляд місця події, включаючи огляд місця події; зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частин; проведення контролю за вчиненням

злочину; виявлення можливих свідків та їх допит; складання (або поставлення завдання про складання) композиційного портрета особи, яка вчинила це кримінальне правопорушення; перевірка за криміналістичними обліками (дактилоскопічному, за способом учинення, за ознаками зовнішності); поставлення завдання про встановлення особи, яка вчинила такий злочин, оперативним шляхом; затримання і повідомлення затриманій особі про підозру; допит підозрюваного; обрання запобіжного заходу; звернення до слідчого судді з поданням на отримання дозволу на тимчасовий доступ до документів; проведення тимчасового доступу до документів; отримання дозволу на проведення обшуку, проведення обшуку, звернення до слідчого судді про накладання арешту на те майно, яке вилучене в ході обшуку і не вказане у дозволі на його проведення; відібрання зразків для експертизи; залучення експертів для проведення судових експертиз та ін.

У таких ситуаціях діяльність слідчого має бути спрямована на виявлення, систематизацію та збір доказової й орієнтовної інформації стосовно особи злочинця та характеру події кримінального правопорушення. У таких слідчих ситуаціях виникає необхідність вирішення тактичних завдань: 1) встановлення особи та розшук злочинця; 2) встановлення способу вчинення державної зради; 3) встановлення обставин державної зради; 4) встановлення мотивів вчинення такого кримінального правопорушення; 5) встановлення місця та часу державної зради; 6) встановлення та пошук свідків і потерпілих; 7) встановлення співучасників та визначення їх ролі. Саме на вирішення зазначених тактичних завдань слідчі (прокурори) мають спрямовувати свою діяльність, що створює умови для забезпечення успішності та результативності розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Під час розслідування державної зради необхідність вирішення окремих тактичних завдань, означених вище, зумовлюють можливості формування та реалізацію проведення відповідних тактичних операцій. Очевидно, що у таких слідчих ситуаціях важливого значення набуває тактична операція «Встановлення особи та розшук злочинця». Зміст цієї тактичної операції може включати проведення

таких слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та інших заходів: огляд місця події, що включає дослідження матеріальної обстановки, а також огляд місць їх вчинення; допити свідків-очевидців; огляд Інтернет-сайтів, площадок оголошень та інших інтернет-контентів, соціальних мереж; зняття інформації з електронних інформаційних систем або її частин; проведення контролю за вчиненням злочину; огляду речей, предметів, документів; обшук приміщень; отримання тимчасового доступу до речей і документів; залучення експертів для проведення судових експертиз; затримання та допит підозрюваного.

Третя група слідчих ситуацій має місце у випадках, коли встановлено ознаки вчинення державної зради, є відомості про особу злочинця, але останній зник з місця події, він переходить від слідства та місцезнаходження його невідоме. Така ситуація є більш сприятливою для початкового етапу розслідування, оскільки слідчий володіє достатньо повними даними про обставини вчинення кримінального правопорушення та особу, яка його вчинила, однак підозрюваний переходить від слідства й місцезнаходження його невідоме. Тому розглядувана типова слідча ситуація із врахуванням механізму слідоутворення є різновидом першої та другої рівнів слідчих ситуацій, розглянутих раніше.

Основні напрямки розслідування в даній ситуації повинні бути орієнтовані на дослідження матеріальної обстановки на місці події, виявлення, збирання і фіксацію доказової та орієнтуючої інформації про подію кримінального правопорушення й особу причетну до нього, яка переходить від слідства. У цій ситуації програма розслідування охоплює комплекс процесуальних та непроцесуальних дій і заходів, які спрямовані на негайне переслідування підозрюваного по «гарячих слідах» та його затримання, а також на збирання даних, що характеризують розшукувану особу, виявлення його зв'язків, встановлення можливого її місцезнаходження.

Можна виокремити найбільш характерні для таких слідчих ситуацій тактичні завдання: 1) встановлення місця знаходження особи, яка вчинила державну зраду; 2) переслідування та затримання особи, яка вчинила таке кримінальне правопорушення; 3) пошук та збирання

доказової інформації, у тому числі й цифрової, про подію кримінального правопорушення й особу причетну до нього; 4) збирання даних про особу, причетну до вчинення цього кримінального правопорушення; 5) встановлення співучасників та визначення їх ролі; 6) встановлення очевидців; 7) розшук та затримання особи, яка переходить від органів досудового розслідування.

Вказані тактичні завдання зумовлюють можливість побудови та реалізації відповідних тактичних операцій й застосування типових програм та алгоритмів розслідування. При плануванні їх проведення необхідно враховувати тенденції, згідно з якими застосування особистих смартфонів і планшетів дають можливість використання «хмарних» сховищ інформації, що дозволяють завантажувати особисті дані в Інтернет для віддаленого зберігання файлів із правом доступу до них за допомогою різних засобів комунікації. Наведене безумовно свідчить про необхідність подальшого дослідження та формування в рамках методики розслідування державної зради в умовах воєнного стану типових слідчих ситуацій, тактичних завдань та розроблення типових тактичних операцій для їх вирішення.

Як показує практика, в таких ситуаціях особливого значення набуває тактична операція «Встановлення місця знаходження особи, яка вчинила кримінальне правопорушення», структура якої у розглядуваних ситуаціях може охоплювати систему таких слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, оперативно-розшукових, організаційно-технічних та інших заходів: огляд місця події; допит свідків-очевидців, співучасників; огляд предметів і документів, що мають значення для кримінального провадження; виявлення можливих свідків та їх допит; обшук за місцем проживання підозрюваного та виявлення його «зв'язків»; переслідування злочинця, який зник з місця події, по «гарячих слідах»; огляд та аналіз Інтернет-сайтів, соціальних мереж, площадок оголошень та інших інтернет-контентів; складання (або поставлення завдання про складання) композиційного портрета особи, яка вчинила це правопорушення; складання розшукових орієнтувань для пошуку злочинця; зняття інформації з електронних інформаційних систем, спрямоване

на одержанні необхідної інформації; отримання тимчасового доступу до речей і документів; проведення контролю за вчиненням злочину; оперативне спостереження у місцях вірогідної появи злочинця; затримання, особистий обшук та допит підозрюваного; залучення експертів для проведення судових експертиз.

При цьому особливої уваги потребує розробка слідчих версій при розслідуванні державної зради. Слід враховувати, що висувуються та перевіряються слідчі версії про: способи, місця вчинення таких кримінальних правопорушень; осіб, які вчинили це кримінальне правопорушення; форми та місця вчинення державної зради тощо. Для перевірки слідчих версій та вирішення слідчих ситуацій, що виникають на кожному із етапів розслідування колабораційної діяльності (початковому, наступному, заключному) планується та проводиться оптимальний комплекс слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, тактичних комбінацій та операцій [15, с. 332-350].

Висновки. Отже, одним із напрямків удосконалення методики розслідування державної зради виступає виокремлення та дослідження типових слідчих ситуацій під час виявлення, розкриття та розслідування таких кримінальних правопорушень. Типізація слідчих ситуацій при розслідуванні державної зради в умовах воєнного стану дозволяє найбільш ефективно спланувати розслідування, висуну-

ти та перевірити слідчі версії, визначити алгоритм та програму дій слідчого, що включають в себе найдоцільніший перелік слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій, відповідних тактичних операцій і дають можливість обрати найбільш оптимальні шляхи та засоби вирішення тактичних завдань та організації розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

Вбачається, що у сучасній криміналістичній доктрині сьогодні в умовах війни досить значимим та актуальним є розроблення комплексу проблем криміналістичного забезпечення боротьби із такими кримінальними проявами як державна зрада. Серед таких напрямків найбільш дієвим, на наш погляд, має бути саме проблематика формування та удосконалення комплексної криміналістичної методики розслідування державної зради та системи окремих методик розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень (родових, міжродових, видових, підвидових). Усе це свідчить про важливість та необхідність наукового обґрунтування й розроблення криміналістичних рекомендацій виявлення, розкриття та розслідування державної зради з урахуванням ситуаційного підходу та положень криміналістичної ситуалогії, що створює умови для оптимізації процесу досудового розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень в сучасних реаліях воєнного часу.

ЛІТЕРАТУРА.

1. Веліканов С. В. Ситуаційний підхід у методиці розслідування злочинів. *Проблеми законності*. 2008. Вип. 96. С. 173–179.
2. Веліканов С.В. Класифікація слідчих ситуацій у криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Нац. юрид. акад. України. Х., 2002. 18 с.
3. Гарасимів О., Ряшко О. Проблеми розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Omul, criminologia, știința*, Ed. Ediția a 2-a, 24 martie 2023. Chișinău. Chișinău: Institutul de științe penale și criminologie aplicată, 2023, Ediția a 2-a. Vol. 1. Pp. 382–384.
4. Журавель В. А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан : монографія. Х. : Право, 2021. 448 с.
5. Журавель В.А. Криміналістичні методики: сучасні наукові концепції : монографія. Х. : Апостіль, 2012. 388 с.
6. Журавель В.А. Ситуаційний підхід до формування окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*: зб. наук. праць. 2008. Вип 8. С. 102-108.
7. Коваленко А. В. Методологічні засади розробки методик розслідування нових кримінальних правопорушень. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2022. № 2 (98). С. 115–125.
8. Konovalova V.O., Shevchuk V.M. Prospective directions of research of innovations of separate criminalistic methods. *Scientific practice: modern and classical research methods: I International Scientific and Practical Conference* (Vol. 1), February 26, 2021. Boston-Vinnitsia, 2021. Pp. 81–85.
9. Мартиненко К.В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 575–581.

10. Сухачов О.О. Кваліфікаційна оцінка злочину прокурором під час досудового розслідування державної зради. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 2. С. 45–53.
11. Тіщенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
12. Тіщенко, В. В. (2004). Слідчі ситуації в методиці розслідування злочинів: поняття, класифікація, значення. *Актуальні проблеми держави і права*, (22), 961–965.
13. Шевчук В.М. Слідча ситуація: поняття, структура, види та їх значення. для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний електронний науковий журнал*. 2014. №1. С. 139–143.
14. Шевчук В.М. Криміналістична ситуалогія та її вплив на формування концепції тактичних операцій. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. Вип. 19. С. 32–46.
15. Шевчук В. М. Криміналістика: традиції, новації, перспективи : добірка наук. пр.; упоряд.: Н. А. Чмутова. Харків : Право, 2020. 1280 с.